

MENA (Menors Estrangers No Acompanyats). Els infants adults

MENA (Unaccompanied Foreign Minors). The adult children

Eva Giralt Padilla¹

Agraïments a Federico Colet²

Resum

El programa MENA (Menor Estranger No Acompanyat) d'ajuda als menors estrangers no acompanyats prova de protocol·litzar l'atenció a aquest grup de menors que, per la seva idiosincràsia, presenta una problemàtica pròpia.

Un cop detectat i decretat el desemparament, i assumida la seva tutela, l'Administració es troba, sovint, amb un menor absolutament desarrelat i amb moltes dificultats per a la integració, i amb possibilitats escasses de tornar a la seva llar. Tot i així, es fa tot el possible, des de totes les disciplines, per tal que aquests nois puguin aprofitar tots els recursos de què disposa el circuit de protecció de menors. Un cop assolida la majoria d'edat, tot just l'endemà de fer els 18 anys, la situació d'aquests joves fa un gir de 360 graus.

Més enllà d'una vessant administrativa, tècnica i específicament del treball social, també hi ha una vessant humana de responsabilitat moral i social que no funciona amb paràmetres estàtics d'èxit o fracàs. Els nois que ahir eren menors avui són majors d'edat. Són els adults infants...

Paraules clau: Treball social, MENA, menors desemparats, estrangers extutelats, centres d'acolliment, carències, immigració.

Per citar l'article: GIRALT PADILLA, Eva. MENA (Menors Estrangers No Acompanyats). Els infants adults. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, agost 2015, n. 205, pàgines 80-87. ISSN 0212-7210.

¹Treballadora social. Màster en Mediació i Resolució de Conflictes. Treballadora Social de l'Equip Tècnic del Centre d'Acolliment de Menors Desamparats Can Miralpeix, Montcada i Reixac. giralt.mediacion@gmail.com

²Tècnic especialista en Serveis Penitenciaris.

Abstract

The 'MENA' program helps foreign underage without parents. The program aims to develop a protocol for the attention of this underage group which is idiosyncratic and therefore shows a specific situation.

Once the homelessness is detected and the protection is assumed, the administration often finds itself with completely uprooted minors with lots of difficulties of integration and scarce possibilities to return to their homes. All efforts are made from every discipline to make sure that these guys take benefit from those means offered by the system of protection to the underage. Once they turn 18, the situation of these teenagers totally changes.

Beyond an administrative and technical perspective, and that specific of Social Work, there is also a human aspect of moral and social responsibility that does not work with static parameters of success or failure. The boys and girls, who were minors yesterday, today have become grown-ups. They are adult children.

Key words: Social work, MENA (Unaccompanied Foreign Minors), homeless minors, foreign under tutelage, shelters, lack of conditions, immigration.

Introducció

“Els MENA (Menors Estrangers No Acompanyats) són aquells menors de divuit anys nacionals de tercers països que es troben al país receptor sense la protecció d'un familiar o responsable adult.”³

El perfil general d'aquests menors és el d'un adolescent de sexe masculí d'entre setze i divuit anys, tot i que aquesta edat mínima en els darrers anys està baixant, amb un índex d'evasió de l'acció dels serveis socials molt elevat (prop del 50%) i prop del 80% per cent provinents del Magrib. Val a dir que, des de fa uns tres anys cap aquí, el nombre de noies va en augment, tot i que encara no passa del 8%.

Aquests menors, a diferència de la resta de menors desemparats nascuts al nostre

territori, arran de les nul·les expectatives que els ofereix el país d'origen tenen un projecte centrat a aprofitar els recursos educatius del país, regularitzar la seva situació documental i aconseguir una feina amb la intenció de millorar la seva situació i la de la seva família, ja que molts cops són enviats o induïts per aquesta.

El procés habitual en què aquests nois entren al circuit de protecció de menors de l'Administració catalana sol ser o perquè son interceptats pels cossos policials viatjant sols, o perquè voluntàriament es presenten en alguna comissaria i demanen protecció per la seva condició de menors d'edat. Aquests nois que decideixen emprendre un viatge migratori tenen coneixement que les autoritats del país d'acollida els han de protegir per la seva condició de

³ Resolució del Cosell d'Europa del 26 de juny de 1997.

menors i per això demanen ajuda. És en aquest moment quan l'OOAM (Oficina d'Atenció al Menor), amb el vistiplau de la DGAIA (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència), els deriva a un centre de menors desemparats per tal que es faci un estudi que permeti una proposta administrativa. En les primeres 72 hores d'ingrés a aquests centres s'ha de fer un informe en què es proposi o no el desemparament preventiu després de comprovar que no tenen cap referent adult al territori que se'n pugui fer càrrec. En el 95% dels casos aquest desemparament preventiu és declarat. Una vegada realitzada aquesta proposta hi ha dos mesos de temps per tal de fer un estudi psicosocial del menor que permeti presentar una síntesi avaluativa en què, basant-se en els diagnòstics social, pedagògic, mèdic i psicològic de l'equip tècnic interdisciplinari del centre d'acollida, es faci una proposta administrativa. És en aquest temps d'estudi quan ens trobem que treballar amb aquests nois té més dificultats que treballar amb els nois de territori, ja que aquests menors tenen uns problemes específics en relació amb el treball de la nostra professió que no tenen altres menors desemparats, i també uns riscos específics.

Desenvolupament

En primer lloc, en molts casos, com que els nois no tenen cap tipus d'identificació o la que porten no és suficient per identificar-los, és difícil de detectar la seva edat real i solen presentar una major maduresa física que la que correspon a la seva edat cronològica. La detecció biològica de la seva edat presenta deficiències i tot plegat

■ La detecció biològica de la seva edat presenta deficiències i tot plegat dificulta la concreció d'un rang d'edat que ens ajudi en el nostre treball.

dificulta la concreció d'un rang d'edat que ens ajudi al nostre treball. Per tal d'iniciar aquest estudi el primer que cal fer és contactar amb la família perquè ens envii la partida de naixement original del noi i el llibre de família.

La primera dificultat que es troba el treballador social és precisament poder contactar amb la família d'origen, ja que en molts casos aquests joves es resisteixen a donar cap dada que pugui comprometre el nucli familiar. Tant en l'entrevista d'acollida com en les entrevistes exploratòries següents l'objectiu principal és, per una banda, poder explicar-los la seva situació administrativa i el procés en què es troben, i per l'altra aconseguir crear un vincle de confiança que ens permeti treballar el seu entorn psicosocial. En la majoria dels casos el relat del menor és escàs i amb moltes incongruències temporals. La descripció tant del seu nucli familiar com de l'entorn social d'origen sol tenir en un principi moltes mancances, cosa que dificulta tant la descripció com l'estudi del genograma. La majoria dels nois no sap ni l'edat dels integrants de la seva família, i el relat que descriu el seu entorn, el seu habitatge, la seva escola, els serveis que els ofereix el lloc on viuen i el seu dia a dia sovint és poc concret i planteja molts dubtes sobre la verificació de la història de vida del menor. El mateix passa amb el seu procés migratori, que sovint també té buits tem-

porals, i és complicat d'esbrinar el relat real del seu viatge fins arribar aquí.

Una vegada aconseguit un clima de confiança, sovint podem contactar amb la família d'origen, la qual sol relatar amb més detalls la vida sociofamiliar del noi. Tot i així, en cap cas la família reclama el retorn del menor, ja sigui perquè coneixia les intencions del noi d'emigrar o perquè, en el cas d'assabentar-se'n després, coincideix en que és la millor situació per al seu fill. Se'ls informa de les dificultats que tindrà el menor amb desarrelament en un país on la llengua no és la mateixa i on la formació és imprescindible, però tot i així donen el consentiment perquè segueixin al centre i es faci l'estudi de la seva situació psicosocial sense reclamar-ne la tutela.

Per tant, una de les majors carències que ens trobem és que no hi ha una família amb la qual treballar. No podem oblidar que gran part del nostre treball amb menors desemparats se centra en treballar per la recuperació de la relació entre el menor i la seva família, proveir el menor de les mancances socials que presenta i "reeducar" els adults en la seva responsabilitat envers la criança del menor, polint les deficiències que, quan no hi ha malalties mentals greus que ho impossibiliten, observem en els adults i que poden ser el motiu de les seves relacions deficientes. La relació d'aquests joves amb la seva família sovint no és dolenta. En molts ca-

■ **En molts casos no hi ha un trencament crític de les seves relacions, ni tan sols una irresponsabilitat ni una incapacitat dels adults.**

sos no hi ha un trencament crític de les seves relacions, ni tan sols una irresponsabilitat ni una incapacitat dels adults, i la separació es deu més a la impossibilitat econòmica i a la convicció que aquesta separació és la millor alternativa per al menor. Sovint tant la família com el menor basen els seus desitjos i objectius en la idea que en països com el nostre les oportunitats per tenir un futur exitós són molt altes, i viuen en la fantasia que aquí tots els nois es faran adults amb un camí professional que els permetrà viure dignament.

En els dos mesos següents a l'estudi, i des de la disciplina de treball social, es treballa, en relació amb l'infant, l'exploració de la situació social i familiar que envolta l'adolescent objecte de l'estudi, en aquest cas principalment mitjançant entrevistes amb ell si el seu grau de maduresa ens ho permet.

D'altra banda, i en relació amb la família, si parléssim de menors amb familiars al territori treballaríem:

- la situació familiar i els antecedents, tant de la família nuclear com extensa
- es recollirien dades personals i familiars
- s'elaboraria el genograma
- s'estudiaria l'especificitat de la família i els seus trets culturals així com els valors educatius i la seva influència vers el menor
- es valoraria la capacitat de la família i la seva situació econòmica, social, laboral i judicial
- s'elaboraria un diagnòstic social i familiar
- s'identificarien els factors de risc i les potencialitats de millora de la família per tal de fer un pronòstic social

- es farien propostes específiques encaminades a millorar la situació familiar durant el procés de diagnòstic i pla de treball
- i informariem, orientariem i assessorariem les famílies per a una utilització millor dels recursos de la comunitat

Però en el cas dels menors no acompanyats no podem fer aquest procés, de manera que s'elabora el genograma i s'estudien l'especificitat familiar, trets culturals i valors educatius, així com informem, orientem i assessorem la família sobre el procés del noi en el territori, les seves possibilitats i la necessitat que té de seguir mantenint el vincle amb ells tot i la distància, per tal que el desarrelament no els impossibiliti en el procés. Tot i així, les dificultats que ens trobem els treballadors socials són moltes, ja que per una banda les comunicacions només són telefòniques i sovint no estan localitzables, i per tant en els dos mesos en què es fa l'estudi amb prou feines aconseguim posar-nos en contacte amb la família, i en el millor dels casos aconseguim fer un parell d'entrevistes; i per l'altra la col·laboració sol ser molt escassa i la complicitat que se'ls demana per tal que el noi mantingui el vincle i rebi el suport emocional i jeràrquic que necessita sovint no hi és.

Tot i així, es fa l'estudi i es presenta una proposta a la DGAIA, que en la gran majoria dels casos serà la del manteniment de les funcions tutelars i l'ingrés a un CRAE (Centre Residencial d'Acció Educativa) o en d'altres centres més específics com un CREI (Centre Residencial d'Educació Intensiva) o un Centre Terapèutic, si el perfil del noi així ho requereix. En aquests centres seguiran treballant

per a la integració del noi i el seu desenvolupament físic, psíquic i emocional.

Per tant els menors no acompanyats que arriben amb prou temps per poder desenvolupar un procés d'integració i ser derivats a centres del circuit de protecció podran gaudir dels recursos que l'Administració proposa i les seves garanties d'èxit augmentaran, tot i que el desarrelament seguirà present i s'haurà de treballar intensament per la situació socioemocional del menor.

Però quan el menor estranger no acompanyat arriba al nostre territori amb una edat propera als divuit anys, és a dir al voltant dels disset, el procés encara és més complicat, ja que l'inici de l'acció del treball social és molt tardana i les possibilitats d'èxit són molt baixes. Els nois no tenen gaire temps per aprendre la llengua, aspecte imprescindible per poder seguir qualsevol formació reglada, i per tant primer han de formar-se en les classes d'alfabetització. A més, normalment els nois han abandonat els estudis prematurament, fet que encara dificulta més la seva incorporació a la formació, ja que per una banda no gaudeixen d'uns hàbits d'estudi estables i per l'altra tenen un nivell de coneixements baix. Els seus problemes idiomàtics i el baix nivell de coneixements en dificulten l'escolarització en condicions normals, i sovint, amb les carències dels rols parentals, provoquen en aquests nois un nivell alt d'angoixa i inseguretat, ja que veuen minvades les seves expectatives i molts abandonen davant la gran dificultat que els suposa incloure's en un pla formatiu.

El consum de drogues també és una de les greus dificultats que ens trobem en aquest casos. Un gran nombre de nois han

tingut vivències complicades durant el seu procés migratori, i fins i tot en el seu entorn social d'origen, i en la majoria dels casos consumeixen per evasió, amb la finalitat de suportar una situació en què la solitud, la incapacitat i la baixa autoestima els envaeixen i les seves expectatives van minvant dia a dia. L'únic vincle afectiu que tenen són els adults del centre on viuen, l'equip educatiu que els dona suport en les seves dificultats i els adapta un programa educatiu individual, i l'equip tècnic que prova de treballar pels efectes del desarrelament i la manca de vincles emocionals positius.

Davant la impossibilitat de fer una proposta de centre educatiu per la seva proximitat a l'edat adulta, només queda el recurs de proposar per a ells un servei d'acompanyament per a joves extutelats. Els requisits per poder accedir a un servei d'acompanyament a majors d'edat sense referents adults són molts, ja que les places són escasses i es reclama que les característiques personals, emocionals i socials del noi donin prou garanties perquè els extutelats aprofitin al màxim el recurs. Per tant, queden exclosos els nois que tenen problemes amb el consum de drogues, els que tenen en el seu historial fugues de llarga durada, els que han tingut algun episodi amb fiscalia de menors, els que tenen un nivell d'aprenentatge de l'idioma del territori insuficient i els que no han pogut desenvolupar prou autonomia personal. Sovint aquestes característiques no van aïllades i són complementàries unes de les altres.

Per a aquests joves, adults administrativament parlant, però amb un nivell alt d'infantilisme i dependència per les seves

característiques personals, l'Administració deixa sense efectes les seves funcions tutelars perquè el dia que fan divuit anys no poden ser atesos pel circuit de protecció de menors, i els desinternen per majoria d'edat.

Des del centre d'acollida amb aquests nois se segueix un programa educatiu per tal de treballar el procés de desinternament i que la seva vivència sigui el més positiva possible. Per una banda, se'ls informa i assessora, tant a les famílies com als joves, de les conseqüències que això comporta i de la situació desolada que se'ls presenta, però tot i així no volen interrompre el seu procés migratori, tot i que sigui sense cap suport, planificació ni legalitat. És per això que el retorn amb la família d'origen no es contempla, ja que tant en el sistema de creences familiar com en el dels mateixos joves es considera un fracàs que no es veuen amb capacitat d'assolir, i per tant, sense la col·laboració de la família d'origen i amb la negativa del menor, no és possible fer proposta de retorn al nucli familiar.

D'altra banda, es treballa molt intensament per la seva autonomia i per l'elaboració d'un projecte de futur que contempla els recursos disponibles del territori i les possibles prestacions per a extutelats. Pel que fa als recursos disponibles, la coordinació i el treball en xarxa amb les associacions o ONG que treballen amb aquest sector és vital, ja que és l'única via per trobar un lloc on viure; però tampoc hi ha places suficients per acollir a tots els nois, i no es tenen els recursos suficients per atendre nois amb perfils especials. I pel que fa a una possible prestació per a nois extutelats, se'ls adreça i acompanya a l'entitat que les gestiona, tot i que estan condicio-

nades a un pla de treball i a l'acreditació de tenir un lloc on viure quan surtin del centre, requisit que normalment no compleixen per les dificultats esmentades abans.

Conclusions

Amb tots els inconvenients descrits, a l'edat exacta de divuit anys aquests joves passen a una situació d'irregularitat administrativa pitjor que amb la que van arribar, ja que són adults en situació il·legal, tot i que alguns tenen tramitat el NIE provisional que caduca a l'any d'haver-se expedit i que no els permet treballar. Sense formació, sense un nivell de coneixements adient, amb les deficiències psicològiques que genera la manca de rols parentals, moltes vegades amb un nivell idiomàtic deficient i sovint amb dificultats mentals i problemes de drogoaddicció són, en el mateix moment de complir la majoria d'edat, exclosos del sistema.

Aquest desemparament emocional va unit a un problema greu de desarrelament molt específic en ells. Per una banda, pateixen el desarrelament del seu lloc d'origen, del qual se'ls ha *expulsat* amb la condició que el seu retorn sigui exitós, i per tant els priva de la reintegració a la seva comunitat d'origen. I per l'altra, el desarrelament de la comunitat d'acollida, la incapacitat o impossibilitat d'integració de la qual mentre han estat tutelats els impedeix la possibilitat d'una integració futura. Aquests nois passen a una situació d'irregularitat i il·legalitat, i a una situació emocionalment negativa i amb la convicció que mai no seran acollits.

Les característiques personals descrites abans, unides als problemes socials deri-

vats de la seva migració i al doble desarrelament, aboquen aquests nois a un camí en què la il·legalitat estarà present en tots els seus actes, des de viure en cases *okupades*, amb tot el que això comporta, a haver de cobrir les seves necessitats bàsiques demanant menjar, traficant en petita escala o robant. Són nois amb una gran exposició a la delinqüència, per una banda per les possibilitats nul·les que tenen de sobreviure sense actes delictius o fora de la llei, i per l'altra per la manca de suport social i el rebuig que senten cap al sistema de la terra d'acollida, ja que viuen el seu desinternament dels centres de menors com un abandonament i una expulsió. Són nois amb autoestima baixa, desarrelats, sense suport emocional, sense xarxa social, amb problemes d'addicció, amb ràbia cap al país d'acollida i sentenciats a no ser valorats, i seran fàcilment influenciables per cometre actes il·legals i per pertànyer a grups extremistes.

■ Són els nois de carrer, els que no vol ningú.

Són els nois de carrer, els que no vol ningú, els infants adults, els adults infants, que un dia van ser acollits i que no van saber o no van poder aprofitar els recursos que se'ls oferien. O potser, nosaltres no vam saber o no vam poder...

És per això que cal fer una reflexió sobre aquests nois que un dia van ser fills nostres, tutelats i protegits per la nostra Administració, i que ara són il·legals al país que els va acollir.

Caldria fer polítiques de prevenció per tal de reduir aquestes situacions d'alt risc

que dotin de recursos a les entitats encarregades i que no tenen possibilitats de fer cap altra proposta que la de desinternament per majoria d'edat per poder cobrir les especificitats d'aquests nois.

Caldria també millorar el treball en xarxa entre l'Administració i les entitats i associacions que procuren que aquests joves no acabin al carrer i en situació de desemparament greu tot i ser adults per edat, a més d'augmentar els seus recursos per tal de donar solució a situacions tan especials.

I caldria també tornar a treballar amb

aquests països que tenen els seus fills aquí, tornar a fer programes amb dispositius capaços de reduir el flux de MENA i desenvolupar accions de formació professional com a alternativa a un procés migratori que els deixa desemparats. Així mateix, seria necessari tornar a elaborar programes que tornin a apropar els menors al context social originari, potenciar el reagrupament familiar, facilitar cursos formatius i oferir pràctiques laborals en empreses catalanes establertes a aquests països, tal com es va fer en altres temps.

Bibliografia

- BRAVO ARTEAGA, Amaia *et al.* *Revisión de actuaciones llevadas a cabo con menores extranjeros no acompañados en el Estado Español*. ISBN 978-84-606-5162.
- COMAS, Marta i QUIROGA, Violeta. *Menors que emigren sols del Marroc a Catalunya*. ISBN 84-8334-708-3.
- Llei orgànica 2/2009, d'11 de desembre. Reforma en matèria d'accés dels ciutadans estrangers a l'educació.
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.
- PEDROSA BOU, Albert. *Els menors estrangers no acompanyats i el consum de substàncies des d'una perspectiva integrada*. https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2014/118955/TFG_apedrosabou.pdf. [consulta 21 de febrer de 2015].
- Resolució del Consell d'Europa 97/C 221/03, de 26 de juny de 1997, relativa als menors no acompanyats nacionals de països tercers.
- ROCAMORA FERNÁNDEZ, Anna. *El plan de acción de la Unión Europea sobre los menores extranjeros no acompañados (2010-2014) y su impacto en el ordenamiento jurídico español y catalán*. <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/48430/1/ANNA%20Rocamora-uria.pdf>. [consulta 10 de febrer de 2015].
- SENOVILLA HERNÁNDEZ, Daniel. *REMHU, Rev. Interdiscip. Mobil. Hum*, vol. 22, núm. 42. Brasília, gener-juny 2014. ISSN 1980-8585.